SVEIKATOS MOKSLAI
ISSN 1392-6373
2013, 23 tomas, Nr.1, p. 91-95
doi:10.5200/sm-hs.2013.016


# ASMENŲ SU FIZINE JUDĖJIMO NEGALIA SOCIALINĖ INTEGRACIJA LIETUVOJE: PADĖTIES ANALIZĖ

**Ingrida Bartkutė, Janina Čižikienė**
*Mykolo Romerio universitetas*

**Raktažodžiai**: fizinė judėjimo negalia, socialinė integracija.

**Santrauka**
Žmonių su negalia integracija į darbo rinką nuolat išlieka visuomenėje ypač aktuali dėl požiūrio suformavusio jų atskirtį, to pasekmėje darbdaviai neturi pakankamai galimybių įvertinti darbinius negalią turinčių asmenų gebėjimus. Nėra tinkamai pritaikyta fizinė aplinka, pasitaiko teisinių spragų. Dažnai patys negalią turintys asmenys nepakankamai vertina savo darbinius gebėjimus ir integraciją į darbo rinką. Neįgaliųjų darbinės ir socialinės integracijos samprata paskutiniu dešimtmečiu ypač pakito. Tam įtakos turėjo informacinių technologijų plėtra, kuri leidžia plačiau suvokti asmenų su fizine judėjimo negalia darbo vietos apimtį. Straipsnis nagrinėja fizinę judėjimo negalią turinčių asmenų socialinės integracijos klausimus, kurie aktualūs darbingumo vertinimo ir tolesnės globos įstaigų veiklose.

## Įvadas

Europos socialinės chartijos 15 straipsnyje nurodyta asmenų su fizine ir psichine negalia teisė į profesinį parengimą, darbingumo atstatymą ir grįžimą į visuomenės gyvenimą, tuo tikslu pasirašiusios šalys įsipareigoja imtis reikiamų priemonių, kad būtų suteikiamos suinteresuotiems asmenims profesinio parengimo priemonės, taip pat sudarytos reikiamos įdarbinimui ir darbui būtinos sąlygos - „specializuotų įdarbinimo tarnybų, įstaigų su specialiomis darbo sąlygomis steigimas“ ir skatinimas darbdavius priimti į darbą neįgalius [3]. 2010 m. gegužės 27 d. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 2006 m. gruodžio 13 d. Niujorke priimtus Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvenciją ir jos Fakultatyvų protokolą. Šios Konvencijos tikslas – skatinti, apsaugoti ir užtikrinti visų neįgaliųjų visapusišką ir lygiateisį naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, taip pat skatinti pagarbą šių asmenų prigimtiniam orumui. Neįgaliesiems priskiriami asmenys, turintys ilgalaikių fizinių, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimų, kurie sąveikaudami su įvairiomis kliūtimis gali trukdyti šiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis [4]. 1994 m. birželio 23 d. LR Seimas yra ratifikavęs Tarptautinės darbo organizacijos konvenciją Nr. 159 „Dėl invalidų profesinės reabilitacijos ir užimtumo“. Kiekviena Tarptautinės darbo organizacijos narė įsipareigoja sudaryti žmogui su negalia galimybę gauti, išsaugoti tinkamą darbą, daryti profesinę karjerą, taip pat siekti tokio žmogaus socialinės integracijos ar reabilitacijos [15]. Todėl Lietuvos Vyriausybės politika neįgaliųjų socialinės integracijos srityje orientuojama į žmogaus gebėjimų akcentavimą, socialinį potencialą, savarankiškumo skatinimą, dalyvavimą darbo rinkoje, žmogaus teisių užtikrinimą bei bendruomenės atsakomybę. Svarbu garantuoti būtinas specialiosios pagalbos priemones, suteikti geresnes bei įvairesnes, jų poreikius atitinkančias socialines paslaugas, geriau pritaikyti gyvenamąją aplinką, sudaryti sąlygas neįgaliųjų integracijai į darbo rinką, t.y. - sudaryti lygias galimybes dirbti, mokytis, būti ugdomiems ir savarankiškiems, naudotis visai visuomenei sukurtomis gėrybėmis.

Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba Lietuvoje 2011 m. pirmą kartą nustatė darbingumo lygį nuo 0 iki 55 proc., t.y. pripažino neįgaliais 15155 asmenis. Lietuva skirdama išmokas patiria dideles išlaidas dėl nedarbingumo ir kt. pašalpų mokėjimo. Todėl viena iš pagrindinių problemų yra neįgaliųjų asmenų integravimas į visuomeninį gyvenimą, profesinės reabilitacijos skatinimas neįgaliesiems, kurie dėl patirtų traumų ar ligų negali atitikti savo darbinės kvalifikacijos [12].

Dažnai visuomenė nepakankamai įvertina neįgaliųjų dalyvavimą darbo rinkoje, gauti tokiam asmeniui darbą gana sunku. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos (NDNT) išduodamos rekomendacijos, kuriose rašoma, kad žmogus - nedarbingas, darbdaviams nesuteikia reikalingos informacijos apie darbo pobūdį, kurį neįgalus asmuo gali atlikti. Neįgaliesiems kyla sunkumų: jie privalo išmokti gyventi su negalia, bandyti įrodyti savo darbinę kvalifikaciją


Adresas susirašinėti: Janina Čižikienė, el. p. cizija@mruni.eu

aktyvioje darbo rinkoje. Asmenims su negalia reikia daugiau visuomenės paramos, siekiant užtikrinti jų integraciją į visuomenę, todėl tinkamai vykdoma neįgaliųjų socialinė integracija yra viena iš svarbiausių aktualijų Lietuvos sveikatos ir socialinės apsaugos srityse.

**Straipsnio tikslas** – išnagrinėti fizinę judėjimo negalią turinčių asmenų integraciją į darbo rinką Lietuvoje.

**Darbo objektas ir metodas**

Fizinę judėjimo negalią turinčių asmenų socialinė integracija, profesinė reabilitacija yra nepakankamai giliai išanalizuota Lietuvos moksliniuose šaltiniuose, nes ši sistema Lietuvoje pradėjo funkcionuoti palyginus neseniai. Tyrimo metodas – mokslo šaltinių, statistinių duomenų bei teisės normų analizė. Neįgaliųjų socialinę integraciją bei susijusias problemas analizuoja šie Lietuvos ir užsienio autoriai: J. Ruškus, [2,10,11], I. Baranauskienė [2], A. Bagdonas, R. Lazutka, A. Vareikytė, L. Žalimienė [1], J. Pivorienė [9], C.Sutton [13], D. Šėporaitytė, A. Tereškinas [14].

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (SADM) duomenimis, 2011 metais šalyje gyveno 264 632 asmenys, gaunantys netekto darbingumo pensijas ar išmokas, iš jų 48 procentai vyrų ir 52 procentai moterų. Nepaisant to, kad bendras neįgalių asmenų skaičius lyginant su 2010 m. sumažėjo 2,9 tūkstančio, pasiskirstymo pagal negalios sunkumą tendencijos išlieka panašios kaip ir 2010 metais. Didžiausią neįgaliųjų dalį sudaro asmenys, kuriems nustatytas 30–40 procentų darbingumo lygis, tokių asmenų yra 152 320. Šie asmenys sudaro net 57 procentus viso neįgaliųjų skaičiaus. Pačios sunkiausios negalios, t. y. asmenų, kuriems nustatytas 0–25 procentų darbingumo lygis, buvo 13 procentų iš viso neįgaliųjų skaičiaus. Neįgaliųjų, kuriems nustatytas 45–55 procentų darbingumo lygis, 2011 metais buvo 63 436, arba 24 procentai bendro neįgaliųjų skaičiaus, neįgalių vaikų iki 18 metų buvo 15 522, arba 6 proc. Dažniausiai darbingo amžiaus asmenys pripažįstami neįgaliais dėl kraujotakos sistemos, jungiamojo audinio, skeleto-raumenų sistemos ligų bei piktybinių navikų. Sunkiausią negalią dažniausiai lemia navikai, kraujotakos sistemos ligos ir psichikos bei elgesio sutrikimai. Nors 2011 m. Lietuvoje gyveno apie 172 tūkst. darbingo amžiaus neįgaliųjų, tačiau tik 46 tūkst. neįgalių asmenų dirbo, taigi neįgaliųjų užimtumo rodiklis išlieka vis dar žemas [12]. LR Vyriausybė skiria lėšų neįgaliųjų integracijos atskiriems projektams. Neįgaliųjų socialinės integracijos programos projektams panaudotų valstybės biudžeto lėšų pasiskirstymas pagal negalios pobūdį ir integracijos sritis 2011 m. atspindi 1 lentelėje pateikti duomenys.

Iš 1 lentelės matyti, kad didžiausias dėmesys įgyvendinant neįgaliųjų socialinės integracijos projektus Lietuvoje buvo skiriamas žmonių, turinčių fizinę negalią, socialinei integracijai. 2012 m. Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektams finansuoti iš viso paskirstyta 15 098,6 tūkst. litų suma (iš jų iš valstybės biudžeto skiriama 13 690,24 tūkst. litų, iš savivaldybės biudžeto – 1 408,36 tūkst. litų suma), 2012 m. projektams finansuoti ir administruoti skirta didesnė valstybės biudžeto lėšų suma nei 2011 m. Siekiant praplėsti pareiškėjų ratą su visomis savivaldybėmis yra pasirašytos projektų finansavimo ir įgyvendinimo sutartys. Numatoma finansuoti 409 projektus; įgyvendinant projektus, paslaugos bus teikiamos 39 652 neįgaliesiems [12].

Esminė asmens gerovės garantija – jo teisė dirbti ir gauti uždirbtą atlyginimą, o papildomos garantijos – piniginė socialinė parama, kompensuojanti dėl negalios ar darbingumo netekimo prarastas pajamas. Dėl sveikatos ir funkcinės būklės visiškai ar iš dalies netekęs darbingumo žmogus neturi lygių galimybių dalyvauti darbo procese, tikėtis vienodų pajamų su kitais visuomenės nariais ir konkuruoti darbo rinkoje. Anot I. Baranauskienės ir J. Ruškaus, teisinis reguliavimas yra lygių galimybių darbo veikloje garantas [2]. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, valstybės

**1 lentelė.** Neįgaliųjų socialinės integracijos programos projektams panaudotų lėšų pasiskirstymas pagal negalios pobūdį ir integracijos sritis 2011 m.

| | **Neįgaliųjų socialinės integracijos programos projektai** | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Lėšos** | Žmonių, turinčių fizinę negalią, integracijai | Sutrikusio intelekto asmenų socialinei integracijai | Sutrikusios psichikos asmenų socialinei integracijai | Kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų socialinei integracijai | Aklųjų ir silpnaregių socialinei integracijai | Bendriems socialinės integracijos projektams |
| Tūkst. litų | 6986 | 3409,0 | 1426,3 | 2069,4 | 2535,4 | 544,6 |
| Procentais | 38% | 19% | 8% | 11% | 14% | 3% |

**Šaltinis:** *Socialinis pranešimas 2011-2012.*

socialinė politika vos ne visą dešimtmetį labiau orientavosi į paramą ir socialinę apsaugą negu į aktyvios užimtumo politikos kūrimą. 1992 metais buvo parengtas ir priimtas tam laikui pažangus Invalidų socialinės integracijos įstatymas. Tais pačiais metais parengta Valstybinė invalidų reabilitacijos programa 1992-2002 metams. Nors buvo deklaruojami prioritetai nedarbo prevencijai, užimtumo rėmimui, darbo rinkos profesinio mobilumo didinimui, tačiau darbo rinkos politika buvo labiau įgyvendinama pasyviomis priemonėmis, pvz., bedarbio pašalpa. Kaip aktyvios darbo rinkos politikos priemonės buvo įvardytos: darbo rinkos profesinis mokymas, nedarbo prevencija ir darbo pasiūlos bei paklausos derinimas, užimtumo rėmimas. Tačiau šios strategijos daugiausia buvo įgyvendinamos neperžengiant Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kompetencijos ribų, o su kitais socialiniais partneriais kaip Sveikatos apsaugos, Švietimo ir mokslo, Ūkio, Finansų ministerijų, profesinių sąjungų, darbdavių ir kitų visuomeninių organizacijų funkcijų ir galimybės darbo ir rinkos politikoje retai diskutuojamos, t.y. nepakanka vieningo požiūrio ir strategijos [2].

Siekiant suderinti Lietuvos ir ES socialinės ir darbo politikos prioritetus buvo priimtas LR Vyriausybės nutarimas dėl užimtumo didinimo 2001-2004 metų programos (toliau tekste – Užimtumo programa) patvirtinimo. Šioje Užimtumo programoje buvo numatytos svarbios kryptys: darbo vietų sistemos plėtojimas (verslumo skatinimas); užimtumo rėmimo tobulinimas; gebėjimo prisitaikyti prie pokyčių didinimas; lygių galimybių darbo rinkoje didinimas; užimtumo politikos integralumo didinimas [7]. Atsakomybe už Užimtumo programos priemonių vykdymą Socialinės apsaugos ir darbo ministerija dalijosi su darbo rinkos tarnyba, Švietimo ir mokslo ministerija, Invalidų reikalų tarnyba prie LR Vyriausybės.

2004 metais Invalidų socialinės integracijos įstatymas pakeistas į Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą, kuriame atsisakoma diskriminuojančios invalidumo sąvokos. Įstatymo pirmo skirsnio 3 straipsnyje teigiama, kad Neįgaliųjų socialinė integracija organizuojama vadovaujantis šiais principais: lygių galimybių – neįgaliesiems, kaip ir kitiems visuomenės nariams, sudaromos tokios pat ugdymosi, darbo, laisvalaikio leidimo, dalyvavimo visuomenės, politiniame ir bendruomenės gyvenime galimybės [5]. Tik tais atvejais, kai tokios pat sąlygos ir priemonės yra neveiksmingos, numatomos specialiosios priemonės, gerinančios neįgaliųjų padėtį" [5]. Ketvirtame Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo skirsnyje apibrėžiama neįgalumo ir darbingumo lygio nustatymo tvarka: neįgalumas įvertinamas trimis lygiais (sunkiu, vidutiniu ir lengvu), o darbingumas atitinkamai įvertinamas procentais („jei asmeniui nustatoma 0-25 % darbingumo, jis laikomas nedarbingu; jei asmeniui nustatoma 30-55 % darbingumo, jis laikomas iš dalies darbingu; jei asmeniui nustatoma 60-100 % darbingumo, jis laikomas darbingu" [5]. Naujame Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme daug dėmesio skiriama teisiškai įtvirtinti neįgaliųjų teisę ir galimybę gauti profesinės reabilitacijos paslaugas bei prielaidas sukurti profesinės reabilitacijos sistemą, užtikrinančią kokybiškas paslaugas, padėsiančias dėl ligos ar traumas darbą praradusiems asmenims vėl įsilieti į darbo rinką.

Profesinės reabilitacijos srityje ES šalyse yra gana išvystytos neįgaliųjų reabilitacijos sistemos, kurios tiesiogiai turi įtakos asmens galimybėms įsitraukti į aktyvią darbinę veiklą. Galimybė dirbti yra traktuojama kaip viena pagrindinių asmens teisių bei visaverčio gyvenimo prielaidų. I. Baranauskienė ir J. Ruškus lygina Lietuvos ir ES užimtumo ir socialinę politikas, teigia, kad Lietuvos ir ES strategija šiais klausimais yra suderintos, kaip skirtumus mini lygių galimybių darbo rinkoje didinimo įgyvendinimo problematiškumą, kaip nepakankamai parengtus ir reikalaujančius išskirtinio dėmesio šiuo atveju „įvardyti šie programos laukai: neįgalumo suvokimo skirtumai, prisitaikymo prie besikeičiančių rinkos sąlygų ir technologijų, socialinių partnerių vaidmens didinimo, profesinių gebėjimų įrodymo pripažinimo ES, mokymosi visą gyvenimą" [2].

Jungtinių Tautų Organizacijos patvirtintose lygių galimybių neįgaliesiems žmonėms teikimo bendrosiose taisyklėse nurodyta (5 taisyklė), jog valstybės turėtų pripažinti visiems žmonėms vienodai prieinamos įvairios veikla svarbą [4]. Valstybės privalo sukurti veiklos programas, kurių tikslas – pritaikyti neįgaliesiems fizinę aplinką ir padaryti jiems prieinamą visą rūpimą informaciją, įgalinti bendrauti su žmonėmis [14]. Judėjimo negalią turintiems žmonėms Lietuvoje priimti ir galioja pagrindiniai teisės aktai ir normatyvai, reglamentuojantys fizinės aplinkos pritaikymą. 2007 m patvirtinta būsto pritaikymo žmonėms su negalia 2007–2011 metų programa, kuri skirta neįgaliesiems, turintiems judėjimo ir apsitarnavimo buityje sutrikimų ir kuriems nustatytas būsto pritaikymo poreikis. Už būsto pritaikymą neįgaliesiems atsakingi vykdytojai: SADM atsakinga už būsto pritaikymo teisinės bazės kūrimą; Aplinkos ministerija – už būsto pritaikymo žmonių su negalia specialiesiems poreikiams statybos normatyvinių techninių dokumentų parengimą; Neįgaliųjų reikalų departamentas prie SADM - už būsto pritaikymo programos priemonių finansavimą ir kontrolę, savivaldybės – už būstų pritaikymo organizavimą neįgaliųjų specialiesiems poreikiams; neįgaliųjų asociacijos – už būsto pritaikymo priežiūrą. Vertinant fizinės aplinkos pritaikymo žmonėms su negalia problemas, būtina pastebėti, kad jas lemia ne įstatymų trūkumas, o teisinės spragos ir jų galiojimo praktika. Neįgalusis, net ir

turėdamas reikiamą išsilavinimą, tinkamą kvalifikaciją bei reikalingus įgūdžius dažnai nebando siekti pageidautinos darbo vietos, nes yra fizinės susisiekimo kliūtys. Techninės pagalbos priemonės neįgaliesiems padeda išvengti, kompensuoti, sumažinti arba pašalinti sutrikusių judėjimo funkcijų įtaką. Laiku skirtos ir tinkamai pritaikytos techninės pagalbos priemonės, atitinkančios individualius (mediciniinius ir socialinius) asmenų su negalia poreikius, sutrumpina gydymo laiką, pagreitina reabilitaciją, integraciją į visuomenės gyvenimą bei padidina ekonominio savarankiškumo galimybę. Problema yra ir ta, kad daugelis savivaldybėms deleguotų funkcijų nėra realizuojamos pakankamai, o ir įvairūs socialiniai partneriai (dažniausiai nevyriausybinės organizacijos) gana vangiai vykdo šią veiklą.

2011 m. sausio 1 d. įsigaliojo atnaujintas Neįgaliųjų aprūpinimo techninės pagalbos priemonėmis ir šių priemonių įsigijimo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašas [6]. Aprašo pakeitimai parengti įvertinus asmenų poreikius bei nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijų pateiktus prašymus, pasiūlymus, realias aprūpinimo TPP bei šių priemonių įsigijimo finansavimo galimybes: praplėsti priemonių skyrimo kriterijai, kurie sudarė galimybę didesniam neįgaliųjų skaičiui jas įsigyti, sumažinti išmokamų kompensacijų už asmenų įsigytas priemones dydžiai, taip pat pailginti priemonių naudojimo terminai, praplėstos galimybės asmenims įsigyti priemones įvairesniais būdais. Taip pat atnaujinti įstatymai, reglamentuojantys neįgaliųjų socialinę integraciją, parengtos valstybės strategijos iki 2012 metų, inicijuojami ar remiami įvairūs tarptautiniai ar nacionaliniai projektai, labai aktyvi kai kurių nevyriausybinių organizacijų, vienijančių žmones su judėjimo negalia, tokių kaip Lietuvos paraplegikų asociacija, Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, Lietuvos neįgaliųjų draugija, veiklos, siekiant mažinti socialinę atskirtį.

Kintant darbo pobūdžiui, pabrėžiama kompetencijos, socialinio mobilumo, mokymosi visą gyvenimą, konkurencingumo, verslumo svarba. Keičiasi ir darbo galimybės neįgaliems asmenims. Atsiranda galimybė dirbti namuose. Taigi, viena vertus, neįgalieji atsiduria problemiškoje situacijoje dėl ribotų profesinės reabilitacijos ir profesinio ugdymo paslaugų teikiamo specializacijų pasirinkimo (orientuojamasi į amatus), kita vertus, darbas naujųjų technologijų, komunikacijų srityje ir pan. gali būti puiki galimybė net sunkią fizinę negalią turintiems neįgaliesiems [14].

Neįgaliųjų integracijos į darbo rinką galimybės yra susijusios su visuomenės požiūriu į jų darbingumą. Mokslininkai teigia, jog neįgaliųjų socialinės integracijos procesas remiasi humanistinėmis visuomenės nuostatomis. J. Pivorienės nuomone, neįgaliųjų socialinės integracijos ir socializacijos sėkmė priklauso nuo visuomenės požiūrio ir vertybių sistemos [9].

Pasak C. Sutton, sergantys žmonės mūsų visuomenėje užima unikalią poziciją: nesitikima, kad jie atliks darbus, vykdys įsipareigojimus, pasirūpins savimi; priešingai – jie priklausomi nuo kitų globos, jiems reikia medicininės priežiūros, jie atleidžiami nuo socialinių pareigų [9]. Integracijos į darbo rinką kontekste priešprieša "sveikieji – neįgalieji" išryškina jų, kaip darbuotojų nesavarankiškumą, nenaudingumą, - juos reikia integruoti, jais rūpintis ir prižiūrėti net darbinėje veikloje [13]. Su tuo sutinka ir D. Šėporaitytė ir A. Tereškinas: "darbas yra viena iš esminių asmens tapatumo dalių, tačiau neįgalūs asmenys susiduria su sunkumais užimtumo srityje, nes neretai jie vis dar yra suvokiami kaip priklausomi, pasyvūs ir nesugebantys būti lygiateisiais socialinių santykių subjektais". Negalios tyrinėtojai teigia, kad neįgalūs vyrai ir moterys, kurie kaip ir visi žmonės įvairiose viešose ir privačiose sferose prisiima skirtingus vaidmenis, pirmiausia redukuojami iki jų negalios, taigi ir traktuojami tik kaip neįgalūs [14].

Tačiau ir šiuo klausimu tyrėjų nuomonė yra nevienareikšmiška. J. Ruškaus tvirtinimu, yra daugybė pavyzdžių, kai oficialiai pirmos grupės neįgaliaisiais, taip pat nedarbingais pripažinti asmenys pasiekia puikių rezultatų darbinėje ar profesinėje srityje, o visiškai neveiksniais laikomi neįgalieji yra kūrybiškai aktyvūs, plėtoja savo išskirtines kompetencijas. Šis negalios tyrinėtojas teigia, kad darbingumo, kaip ir invalidumo, sąvoka „tampa tik priemone pašalpoms ir lengvatoms gauti" [11].

Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorijoje nuo 1973 metų periodiškai buvo atliekami neįgaliųjų darbo, noro dirbti ir pasitenkinimo darbu tyrimai. Pasak A. Bagdono, iš šių tyrimų galima padaryti vieną bendrą išvadą: tiek sovietmečiu, tiek atgavus nepriklausomybę iš įvairių siekimo dirbti priežasčių svarbiausioji buvo – papildomos pajamos. A. Bagdonas ir kiti autoriai teigia, kad nors sovietiniu laikotarpiu visokeriopai buvo skatinamas darbas (lenktyniavimas, premijos), visuomenėje darbinis aktyvumas ir darbinė iniciatyva nebuvo stiprūs. Ypač nepalanki situacija buvo neįgalių asmenų. Daugelis judėjimo negalią turinčių asmenų neturėjo jokios galimybės dirbti, nebuvo jų darbinio mokymo sistemos, ką jau kalbėti apie profesinę reabilitaciją. Dėl ypač diskriminuojančios tuometinės invalidumo nustatymo sistemos (invalidumo pažymėjimuose buvo įrašoma frazės „visiškai nedarbingas, būtina kitų globa"), darbdavys net nesvarstydavo galimybės įdarbinti neįgalų asmenį. Taip nesusiformavo neįgalių asmenų įdarbinimo kultūra, tačiau susiformavo nuostata, kad neįgalūs asmenys neturi ir negali dirbti [1].

Pripažįstama, kad istoriškai susiformavusi nuostata, kad neįgalusis neturi ir negali dirbti, vis dar neretai ir dabar yra giliai įsišaknijusi asmens su judėjimo negalia sąmonė-

je, todėl jis nebando ieškoti darbo. Dėl to aplinkinių motyvavimas dirbti judėjimo neįgaliajam neatrodo labai įtikinamas ir tai neleidžia jam patikėti savo sugebėjimais. Taigi ir darbdavys pirmiausia žmoguje su judėjimo negalia mato jo negalėjimą laisvai judėti, tad nebevertina kitų jo galimybių. Taip pirmasis įspūdis dažnai užkerta kelią tolesniam dialogui dėl įsidarbinimo galimybių.

**Išvados**

1. Atlikta padėties analizė parodė, kad pagrindinės neįgaliųjų integracijos į darbo rinką procese problemos yra vis dar išliekantis visuomenės ir darbdavių nepakankamas požiūris į asmenų su fizine negalia darbinius sugebėjimus, fizinės aplinkos neprieinamumas, kai kurios spragos teisinėje sistemoje, pačių judėjimo neįgaliųjų motyvacijos nepakankamas plėtojimas. Požiūris į neįgaliųjų, šiuo atveju judėjimo neįgaliųjų, darbingumą ir integraciją į darbo rinką žymia dalimi priklauso nuo darbo santykių visuomenėje lygio, nuostatų į negalią.
2. Svarbus ir neįgaliųjų integracijos į darbo rinką veiksnys – paties neįgalaus asmens požiūris į savo darbinius gebėjimus ir jų vertinimas.
3. Atliktos analizės išdavoje yra pagrindo teigti, kad reikėtų tobulinti poreikio nustatymo procesą, įtraukiant socialinius tarpininkus neįgaliesiems, kurie padėtų jiems integruotis į darbo rinką ir suteiktų papildomos reikalingos informacijos darbdaviams apie jų darbo galimybes, išplečiant neįgaliųjų darbinę integraciją sąsajoje įvairiais socialinės integracijos aspektais.
4. Siūlyti įstaigoms, kurios nustato darbingumą, išplėsti savo paslaugas, tarpininkavimo būdu koordinuoti gydytojų, tarpininkų, socialinių darbuotojų ir kitų specialistų veiklą neįgaliųjų, darbinės ir socialinės integracijos srityje.

**Literatūra**


1. Bagdonas A., Lazutka R., Vareikytė A., Žalimienė L. Skirtingi, bet lygūs visuomenėje ir darbovietėje-Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija, 2007.
2. Baranauskienė I., Ruškus J. Neįgaliųjų dalyvavimas darbo rinkoje: profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos sąveika - Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2004.
3. Europos socialinė chartija (1996). http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=42260&Condition2=, prisijungimo laikas: 2012 12 11.
4. Jungtinių Tautų standartinės taisyklės užtikrinti lygių galimybių neįgaliems asmenims teikimą (1982). http://www.who.int/disabilities/policies/standard_rules/en/index.html, prisijungimo laikas: 2012 12 11.
5. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, 2004-05-11// Valstybės žinios. 2004, Nr. 83-2983.
6. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. spalio 7 d. įsakymas Nr. A1-474 „Dėl Neįgaliųjų aprūpinimo techninės pagalbos priemonėmis ir šių priemonių įsigijimo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašo patvirtinimo pakeitimo“ //Valstybės žinios. 2010; 122-6242.
7. Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo 2001-2004 metų programa, 2001.
8. Neįgaliųjų teisių konvencija (2009). http://www.socmin.lt/index.php?1917114157 , prisijungimo laikas: 2012 12 11.
9. Pivorienė J. Judėjimo negalią turinčių asmenų pasitenkinimas darbu. Sociologija: praeitis,dabartis, perspektyvos: mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2001.
10. Ruškus J. Negalios fenomenas. Šiauliai, 2002.
11. Ruškus J. Požiūris į neįgaliuosius. Ar sugebėsime jį pakeisti? http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/68126 , prisijungimo laikas: 2012 11 25.
12. Socialinis pranešimas 2011-2012. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius. http://www.socmin.lt/index.php?-1351634479, prisijungimo laikas: 2012 12 01.
13. Sutton C. Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija. Vilnius: VU Spec.psichologijos laboratorija. 1999.
14. Šėporaitytė D., Tereškinas A. Neįgaliųjų įsidarbinimo ir mokslo galimybės Lietuvoje: Tyrimo ataskaita / Tyrimą rėmė: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. http://www.lygybe.lt/assets//Ne%C4%AFgali%C5%B3j%C5%B3%20%C4%AFsidarbinimo%20ir%20mokslo%20galimybi%C5%B3%20tyrimas.pdf, prisijungimo laikas: 2012 12 01.
15. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 159 dėl (invalidų) profesinės reabilitacijos ir užimtumo (1996) (http://www.socmin.lt/index.php?86989433, prisijungimo laikas: 2012 12 11.
16. Tipinės taisyklės, kaip žmonėms su negalia teikti lygias galimybes. Lietuvos invalidų reikalų taryba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Vilnius, 1994.


**SOCIAL INTEGRATION OF PERSONS WITH PHYSICAL MOBILITY DISABILITY IN LITHUANIA: SITUATION ANALYSIS**

**I. Bartkutė, J. Čižikienė**

Key words: physical disability, social integration.

Summary

Integration of people with disabilities to the labor market constantly remains in society as particularly timely, because employers are rather cautious about working abilities of people with disabilities. The physical environment is still not enough adapted, also there are left legal gaps. People with disabilities can not evaluate their possibilities to enter into labor market. Professional and social integration concept of the last decades changed in particular. This was influenced by development of information technologies, which allows redefining work and workplace concept. This article examines the professional and social integration issues of people with disabilities that are relevant to capacity of professional assessment and follow-up care institutions. This article is oriented to case aspects of the people with physical disabilities.

Correspondence: cizija@mruni.eu

Gauta 2013-01-04